

ЛИТВЕНКО
Михайло Євгенович,
старший науковий співробітник
ДНСГБ УААН
(м. Київ)

КОРОТКИЙ НАРИС ІСТОРІЇ РОЗВИТКУ АГРАРНОЇ НАУКИ І ТЕХНІКИ В УКРАЇНІ

Стисло проаналізовано загальний рівень розвитку аграрної науки і техніки України в ХХ – початку ХХІ ст., оцінювання його у працях істориків, економістів, учених-аграріїв. Сформульовані рекомендації щодо прискорення науково-технічного прогресу в аграрному секторі сьогодні.

Кратко проанализирован общий уровень развития аграрной науки и техники Украины в ХХ – начале ХХІ века, оценку его в трудах историков, экономистов, ученых-аграриев. Сформулированы рекомендации относительно ускорения научно-технического прогресса в аграрном секторе сегодня.

The overall level of development of agrarian science and technology of Ukraine in ХХ — the beginning of ХХІ century, its estimation in the works of historians, economists, scientist-landowners are briefly analyzed. The recommendations relative to the technical progress in the agrarian sector today are formulated.

Аграрна наука і техніка – специфічна і надзвичайно дорога сфера діяльності, ефективність якої проявляється з часом. Вона складалася під впливом інноваційного природокористування приблизно в період пізнього Середньовіччя в час великого поділу праці та соціальної диференціації– відокремлення міста від села (ремесла та торгівлі від скотарства та землеробства). З Україною тісно пов'язане виникнення і розвиток такої важливої складової аграрної науки, як ґрунтознавство, що виокремилася в результаті чорноземних експедицій В.В. Докучаєва і виділення ним ґрунту як четвертого тіла в природі поряд з мінералами, рослинами й тваринами [17, с. 36].

Без сучасних агронаукових інноваційних доробок (впровадження біологічного землеробства у зв'язку з дефіцитом біологічних і хімічних добрив, етанолу і біодизеля замість нафтопродуктів, безвідхідних технологій переробки сільськогосподарської сировини), подолання кризових явищ у розвитку сільського господарства, вирішення продовольчої проблеми, піднесення матеріального добробуту народу і забезпечення продовольчої безпеки нашої країни може стати нездійсненним, як і без їх неодмінного вчасного впровадження у виробництво. Ставка лише на зарубіжні досягнення загрожують втратою власних здобутків, існуючого генофонду, продовольчої безпеки. Тільки ерозійне руйнування гумусу наносить щорічно 9 млрд. грн. збитків, а сільськогосподарське виробництво недодає третину валової продукції до її оптимального рівня.

Вивчення історії аграрної науки, системи управління нею сприятиме опануванню нагромадженого досвіду ефективних наукових пошуків та впровадження їхніх результатів у виробництво.

На початку 90-х років ХХ ст. в Україні зросла увага до науки як основи фундаментальних відкриттів, активізувався процес заснування галузевих академій наук, у тому числі й УААН, яка все більше стає продуктивним творцем галузевих інновацій, хоча частка дослідників серед основних працівників УААН, порівняно з іншими галузевими академіями, найменша (до 50%). У 2003 році до УААН входило 59 інститутів, ДНСГБ, понад 80 сільськогосподарських дослідних станцій та інших науково-дослідних установ, серед 5358 наукових співробітників яких близько 46,2% були з науковим ступенем і вченим званням. У дорадянський період в Україні було лише 63 сільськогосподарські дослідні установи (18 дослідних станцій, 12 контрольно-насіenneвих станцій, 33 дослідні поля і жодного НДІ).

Пройшовши 4 умовні історичні етапи становлення, розвитку, організації й управління (1917–1931, 1931–1935, 1940–1960, 1956–1990), аграрна наука зазнала багато зовнішніх і внутрішніх відозмін: від підпорядкування Народному секретаріату(з 1919 – комісаріат) земельних справ, заснування

(1919) при Наркомземі координуючого Сільськогосподарського Наукового Комітету (СГНК), створення Всеукраїнського ревкому (з 11.12. 1919), «Основные начала организации земельного дела на Украине», «Закон о Земле» (20.02.1920). На СГНК У було покладено функцію об'єднання розпорошених наукових сил та планування розвитку сільськогосподарської науки в Україні.

Після перетворення СГНК У в 1927 р. у Науково-консультаційну раду (НКР), зосередженні науково-дослідної роботи в науково-технічному секторі при НКЗС, створенні в 1931 р. Всеукраїнської академії сільськогосподарських наук (ВУАСГН) з 4-ма секторами (з 1933 – 12), яку в 1935 р. було ліквідовано, а при Наркомземі створено сектор наукових установ для керівництва науково-дослідною роботою, якою фактично керував Наркомзем (з 1940 по 1960 р. – Міністерство сільського господарства УРСР), хоча постановою уряду від 30.12. 1956 р. створено, підпорядковану Міністерству сільського господарства УРСР, Українську академію сільськогосподарських наук (УАСГН) як вищий науково-методичний центр сільськогосподарських наук наукових і вищих навчальних закладів, впровадження наукових досягнень у виробництво, забезпечення підготовки кадрів вищої кваліфікації, але у зв'язку з наступною перебудовою управління сільського господарства у 1962 р. було ліквідовано з передачею її функцій Міністерству сільського господарства УРСР.

Лише в 1970 р. академію поновлено під назвою «Південне відділення Всесоюзної академії сільськогосподарських наук ім. В.І. Леніна» у складі 19 НДІ, через 10 років на базі якої для усунення відомчих бар'єрів між аграрними установами, прискорення технологічного завершення наукових розробок, комплексного наукового забезпечення всіх галузей АПК було засновано УААН як науково-методичний і координаційний центр із розв'язання аграрних проблем України.

Черговим організаційним удосконаленням Академії було утворення в 1996 р. в її складі науково-методичних центрів, а в 1998 році – регіональних центрів наукового забезпечення агропромислового виробництва. Протягом 1996–2000 років удосконалення академії продовжувалися: ліквідовані

неефективні наукові установи та їхні підрозділи, створено науково-технічні та науково-методичні центри з окремих галузей аграрної науки, продовжувалась інтеграція наукових установ і навчальних закладів. В Академії створено чітку систему управління науковим процесом і структуру наукових установ, націлених на прискорення науково-технічного прогресу в агропромисловому виробництві та нові здобутки в аграрній науці. Цьому підпорядкований програмно-цільовий метод формування та фінансування тематики досліджень, контроль її виконання та практичного впровадження результатів, розвитку пріоритетних напрямів аграрної науки з урахуванням потреб у високоефективних новаціях.

Завдяки організаційним новаціям, потужному науковому потенціалу визначних учених-аграріїв досліджено і вирішено ряд важливих проблем: О. І. Душечкін розробив наукові основи використання фосфорних добрив, роль мікроорганізмів у перетворенні поживних речовин ґрунту та їхній вплив на якість врожаю; теоретичні роботи з генетики, цитології, селекції, дослідження ролі мікроелементів у живленні рослин провів П.А. Власюк, високопродуктивні сорти і гібриди відкрили Ф.Г. Кириченко, В.М. Ремесло, В.С. Губернатор, М.С. Шульга та ін. У 1981 р. дослідження з сільського господарства проводили 209 наукових установ та вузів, у т.ч. 49 НДІ, 28 державних обласних і галузевих с.-г. станцій, 18 аграрних ВНЗ, в яких працювало близько 13 тис. наукових співробітників, у тому числі понад 6 тис. докторів і кандидатів наук. Зональні НДІ землеробства (м. Київ), НДІ землеробства і тваринництва західних районів УРСР (м. Львів); Всесоюзний інститут цукрових буряків (м. Київ) та ін. розробляли наукові проблеми розвитку окремих природно-економічних зон.

Значний внесок в аграрну науку зробили вчені сільського господарства ВНЗ В.Ф. Пересипкін, С.С. Рубін. Найбільших успіхів у створенні і впровадженні нових сортів і гібридів у виробництво досягли вчені селекційних НДІ. Так, за створення сортів озимої твердої пшениці Ф.Г. Кириченко удостоєний Ленінської премії (1959), а в 1963 р. за створення і впровадження на великих площах сортів і гібридів зернових культур – В.М. Ремесло

(Миронівський НДІ), П.Х. Гаркавий (Всесоюзний НДІ). За розробку та впровадження технології потокового збирання зернових з одночасним подрібненням соломи вчені Українського НДІ механізації і електрифікації сільського господарства були удостоєні Державної премії України в галузі науки і техніки 1971. Цією премією за розробку сортової агротехніки озимої пшениці були нагороджені в 1977 році В.М. Ремесло і В.Ф. Сайко (Миронівський НДІ).

Питаннями наукових досліджень у галузі вітчизняного тваринництва займалися 12 НДІ і 9 дослідних станцій, ряд спеціалізованих станцій ВНЗ, 4 селекційні центри з червоних порід ВРХ, свиней, птахівництва, м'ясних порід ВРХ. За розробку фракційного методу штучного осіменіння свиней Державною премією УРСР був удостоєний у 1974 р. О.В. Квасницький (Полтавський НДІ свинарства) та за розробку вакцини проти вірусного гепатиту каченят у 1976 р. колектив науковців Український НДІ птахівництва. Премією Ради Міністрів СРСР 1980 відзначена робота Ф. І. Осташка з технології одержання та кріоконсервації сперми биків-плідників. Розвивалося співробітництво НДІ України з науковцями АН інших союзних республік та країн РЕВ [20, с. 300–301].

У вдосконаленні технічного оснащення сільського господарства першочергове значення має сучасне сільськогосподарське машинобудування, розвиток якого в Україні розпочався з появою складних машин у кінці ХІХ–початку ХХ ст., створення в 1877 р. першої станції з випробування машин і знарядь для землеробства в Харківському технологічному інституті та кафедри сільськогосподарського машинобудування в 1898 році на факультеті сільського господарства в КПІ на чолі з професором К.Г. Шиндлером, а при ній – станцією випробувань землеробських машин для обробітку різних типів ґрунтів (с. Грушки під Києвом) і публікацією відомого альбому «Машини й знаряддя для сучасного сільського господарства», появою у 1913 р. першої наукової установи з механізації сільського господарства в Україні – Якимівського відділення бюро по сільськогосподарській механіці. Результати перших

випробувань сприяли зародженню і розвитку нових наукових напрямів: теорії конструювання, землеробської механіки, машинознавства, механізованої технології сільськогосподарського виробництва та появи цілої плеяди видатних учених-машинознавців, випробувачів, таких, як Д.А. Арцибашев, І.І. Артоболевський, В.Н. Болтинський, В.П. Гарячкін, В.Ф. Василенко, В.Н. Крамаренко та ін. У 1900 році при КПІ створено першу випробувальну станцію, яка близько десятиліття була провідним центром теорії і практики землеробських машин і знарядь [1, с. 340–341].

Значний внесок у розвиток сільськогосподарського машинобудування внесли науковці Харківського НДІ сільськогосподарського машинобудування: від розробки сівалок до машин і механізмів для обробітку ґрунту та збирання врожаю, включаючи безмоторний комбайн. На базі створеної у 1948 р. Української машиневипробувальної станції (згодом Всесоюзний НДІ з випробування машин та обладнання для тваринництва та кормовиробництва – ВНДІВМОТ), який після чергових трансформацій в 1990–1991рр. стає Українським державним центром з випробування та прогнозування техніки і технології для сільськогосподарського виробництва (Укр. ЦВТ), ядром якого став Український НДІ з випробування та прогнозування техніки і технології для сільськогосподарського виробництва (Укр. НДПІВТ), очолюваний видатним ученим, доктором технічних наук, академіком УААН і РАСГН Л.В. Погорілим (1934–2003). Організатор школи науковців-випробувачів із розробки теоретичних основ і методології випробувань та прогнозування сільськогосподарської техніки і технології, він очолював розробку концепції перспективного розвитку пріоритетних засобів механізації сільськогосподарського виробництва з заданими функціями.

Вагомими є досягнення і Укр. НДІ механізації та електрифікації сільського господарства УААН, який у 2000 р. став Національним науковим центром під назвою «Інститут механізації та електрифікації сільського господарства» (ННЦ ІМЕСГ). Завдяки успішній реалізації оригінальних наукових проектів з розробки систем машин, енергозберігаючих технологій,

паливно-енергетичних та нетрадиційних джерел енергії, механізації та електрифікації сільськогосподарського виробництва в сучасних умовах, створення сучасних технологічних комплексів машин, механізмів, устаткування видатними вченими інституту, академіками Л.В. Погорілим і І.І. Мартиненком, П.М. Заїкою, ефективному управлінню інститутом таких директорів, як А.Г. Грілберг, В.Б. Бабук, В.С. Крамаров, І.П. Масло, Я.С. Гудков та ін. землеробська механіка успішно продовжувала визначати технічний рівень сільськогосподарського виробництва України.

Наукове забезпечення ремонту і технічного обслуговування сільськогосподарської техніки успішно здійснювали в цей час Державний Всесоюзний науково-дослідний технологічний інститут ремонту та експлуатації машинно-тракторного парку (ДержНДТІ). Його Українська філія з дослідно-конструкторським технологічним бюро (ДКТБ Держ НДТІ), заснована в 1962 р. і реорганізована в 1980 р. у Всесоюзний науково-дослідний технологічний інститут відновлення спрацьованих деталей машин (ВНДІВСД) за сучасними прогресивними технологіями.

Наукову роботу з підготовкою кадрів у галузі механізації і електрифікації сільськогосподарського виробництва успішно поєднували в Харківському інституті механізації і електрифікації сільського господарства (1929), Мелітопольському інституті механізації сільського господарства (1932), Національному аграрному університеті, на факультетах механізації і електрифікації сільськогосподарських аграрних університетів Дніпропетровська, К.-Подільського, Кримського, Львівського Луганського, Полтавської аграрної академії, Кіровоградського інституту сільськогосподарського машинобудування, 32 технікумах механізації і електрифікації сільського господарства і гідромеліорації.

Величезна роль у розвитку аграрної науки, проведенні фундаментальних і прикладних наукових досліджень аграрного спрямування належить Українській академії аграрних наук, яка набула нинішнього статусу в 1990 році. Незважаючи на тимчасову ліквідацію в 1935 і 1962 рр., УААН відроджувалася і

визначала основні напрями фундаментальних і прикладних досліджень, спрямованість агроекономічної науки в розв'язанні проблем економічних перетворень у сільському господарстві України, розробляючи й організовуючи виконання державних і галузевих науково-технічних програм із питань сільськогосподарської, харчової і переробної промисловості та галузей, що обслуговують АПК, здійснюючи наукове забезпечення господарюючих суб'єктів усіх галузей АПК і форм власності, координуючи науково-методичне забезпечення досліджень господарюючих суб'єктів з аграрних проблем незалежно від підпорядкованості вчених. Долаючи великі проблеми з фінансування, академія добивається того, що кращими сортами й гібридами селекції її установ засівається до 95% площ зернових, 70-80% картоплі, соняшника, цукрових буряків, усі сільськогосподарські культури вирощуються за вітчизняними технологіями. На долю створених її вченими порід ВРХ і свиней припадає 96% виробництва молока, 75% – яловичини, 92% свинини, засоби захисту та діагностики тварин забезпечується на 75 – 85% препаратами і методиками вчених УААН, а виробники отримують розроблені ними нові види харчових продуктів. Кожна п'ята племінна тварина реалізується організаціями академії. Завдяки її досягненням, пошуку виходу з ситуації в надскладних умовах вітчизняне сільське господарство зберігає достатні обсяги виробництва для пристойного забезпечення населення продовольством. При повнішому використанні потенційних можливостей наукових розробок віддача була б вагомішою. Це не виправдовує пропозицію экс-міністра Мінагрополітики О.П. Баранівського, висловлену після його геростратівської заяви на нараді у Чернівцях (2005), «...ліпше зайвого бика вигодувати, ніж утримувати вченого», ліквідувати УААН і передати її установи у підпорядкування Мінагрополітики. Вона викликала здивування і протест провідних вчених УААН у листі Президенту України В.А. Ющенку, підписаному 60-ма академіками і 17-ма член-корами УААН [19, с. 13].

Значний внесок у становлення аграрної економічної думки внесли відомі вчені-економісти УААН: П.М. Першин, І.Н. Романенко, О.О. Сторожук,

П.П. Німчинов, О.Н. Онищенко, І.І. Лукінов, В.В. Юрчишин, Л.О. Шепотько, Б.Й. Пасхавер, П.Т. Саблук та ін. Вони сформувавши теоретичні засади аграрної економіки, спроектували стратегію розвитку АПК, державну програму розвитку сільського господарства України на 2006–2010 роки, концепцію реформування системи управління аграрною економікою, її державної підтримки в руслі вимог ЄС на 2006–2015 рр., програмно-нормативні документи її сталого розвитку.

На жаль, незважаючи на здійснення комплексу важливих соціально-економічних і правових заходів в аграрному виробництві поряд із позитивними зрушеннями є і недоліки, деструктивні процеси. Погіршується матеріально-технічне та енергетичне забезпечення, знижується конкурентоспроможність аграрного виробництва, послаблюється мотивація трудової діяльності в галузі, зменшується її престижність, виробництво сільськогосподарської продукції за період реформаційних перетворень зменшилося більш ніж у 1,5 рази, а валової продукції сільського господарства вироблено в 2005 році 66,3% від показника 1990 року [18, с. 249]. Причини цього не в помилках вчених, а в складності трансформаційних процесів перехідного періоду та вчасному і точному виконанні наукових рекомендацій.

Теоретичні та методичні рекомендації щодо управління аграрною економікою, розвитку аграрного підприємництва, переведення аграрного сектору на інноваційний шлях розвитку розробили відомі вчені-економісти академії: В.П. Ситник, О.М. Онищенко, В.Я. Месель-Веселяк, В.Я. Амбросов, В.Г. Андрійчук, М.Й. Малік, О.А. Стратілат, Б.Я. Пансюк, А.Є. Юзефович, Ю.О. Лупенко, П.П. Руснак та ін. Проблеми земельної реформи, розвитку земельних відносин, підготовки нового земельного кодексу розробляли Л.Я. Новаковський, А.М. Третьяк, Д.С. Добряк, М.М. Федоров та ін., результатом чого стала підготовка понад 60 нормативно-правових актів щодо земельного регулювання.

Питання ціноутворення, поєднання вільних цін із державною підтримкою їх на сільськогосподарську продукцію досліджували П.Т. Саблук,

О.М. Шпичак, Г.М. Підлісецький, М.Г. Лобас, С.М. Кваша. Вони забезпечили науковий супровід розробки схем державного регулювання агропродуктових ринків, введення заставних закупівель і цін на зерно, механізмів застосування мінімальних і еквівалентних цін, рекомендації з експертної оцінки майна підприємств АПК, удосконалення системи інженерно-технічного забезпечення АПК. Під керівництвом М.Я. Дем'яненка, П.І. Гайдуцького, Б.Й. Пасхавера опрацьовано модель удосконалення податкового законодавства з урахуванням вимог ЄС та СОТ, розроблено на базі зазначеної моделі основи реформування системи державної підтримки аграрного сектору з урахуванням вимог ЄС, запропоновано механізми здешевленого кредитування АПК, розвитку в ньому ринку фінансово-кредитних (лізингових) послуг, створено наукову землевпорядну школу академіка УААН Л.Я. Новаковського. Продовжує розвиватися новий науковий і освітній напрям «економіка землекористування та землевпорядкування» на чолі зі член-кореспондентом УААН А.М. Третьяком, зокрема, дослідження з питань удосконалення аграрної та соціальної політики в умовах переходу на інноваційну модель розвитку АПК, організації виробництва та земельних відносин у ринкових умовах, реформування ціноутворення і функціонування аграрного ринку, інновацій в аграрній сфері [11, с. 340, 341, 344, 345, 348, 349, 352].

Про ефективність використання земель, зокрема орних, у зерновій галузі України на початку ХХ і ХХІ ст. (порівняно з 1913 р.) свідчить таблиця 1, складена нами за даними публікацій [3, с. 193–194; 20, с. 341, 343].

Таблиця 1.

Динаміка посівних площ, урожайності і валового збору зерна в Україні на початку ХХ і ХХІ ст.

Роки	Площа, млн. га	Урожайність, ц/га	Валовий збір, млн.т.
1913	24,7	9,4	23,2
У середньому за			
2006–2007	13,3-15,1	24,9	33,7-29,3

В успішному проведенні аграрних наукових досліджень в Україні, прискоренні виходу з кризи, досягненні сталого розвитку зростає роль ДНСГБ

УААН, яка полягає в якісному задоволенні наукових інтересів читачів, особливо докторантів, науковців, аспірантів, здобувачів і студентів. Так, у відділі забезпечення науковими фондами бібліотеки протягом 2008 року інтереси і потреби користувачів уточнювалися під час проведення Днів інформації, Днів спеціаліста, тематичних виставок (45 за рік), виконання замовлень наукових установ на наукові тематичні добірки літератури з фондів ДНСГБ (16 добірок), присвячені сівозмінам, обробітку ґрунту, удобренню, ґрунтоохороні, вирощуванню багаторічних трав, структурі посівних площ, мінеральним, органічним та сидеральним добривам, моделі біологічного землеробства, розведенню шиншили і фазанів, вирощуванню кормового буряка та есперанту посівного на зелений корм. Відчутний внесок у сільськогосподарську науку вносять своїми науковими доробками і співробітники відділу (17 публікацій, у т.ч. 16 наукових статей, 1 монографія, авторами яких є 5 співробітників) із питань ґрунтознавства, історії розвитку аграрної освіти, науки і техніки, фахової діяльності академіка І.І. Лукінова (1927–2004), бібліографічного покажчика його праць, участі в роботі вітчизняних і міжнародних конференцій (учасниками є 3 с. н. с. відділу) з актуальних питань удосконалення роботи сільськогосподарських бібліотек та проблем аграрної науки. Це VII Всеукраїнська наукова конференція «Актуальні питання історії науки і техніки» (доповіді старших наукових співробітників В. В. Гудзеватого і О. С. Мудрука «Використання аерокосмічної техніки в дослідженні земної поверхні: історичні аспекти» та Н. Ф. Гриценко «Класифікація ґрунтів в системі природничих наук»); III Всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція «Соціум. Наука. Культура» та «Українська наука в мережі інтернет» (Секція «Історія. Історія науки і техніки.») – Н.Ф. Гриценко; IV Міжнародна науково-практична конференція (квітень 2008) «Научни дни: Психология и социология. История» (Софія, Белград, Болгарія; – Н.Ф. Гриценко); Міжнародна науково-практична конференція «Образование и наука» (Секція «Історія. Історія науки і техніки» – Н.Ф. Гриценко).

У відділі велася значна науково-прикладна робота з виконання замовлень дослідників на документи через МБА (36 колективних абонентів). здійснювалося бібліотечно-інформаційне обслуговування користувачів наукових установ і організацій документами з фондів бібліотеки на всіх носіях інформації; розроблялася віртуальна сільськогосподарська бібліотека, електронна мережа бібліотек УААН, інтегрована в мережу академічних та інших бібліотек, виконувалися постійні поточні функції: ведення бази даних «Користувач ДНСГБ», «Електронні надходження у фонд ДНСГБ»; участь у дослідженні наукової теми «Розробка і створення віртуальної сільськогосподарської бібліотеки, електронної мережі бібліотек УААН» (№ держреєстрації 02.0102U001527) з метою якісної зміни обслуговування користувачів відповідно до вимог часу шляхом упровадження нових інформаційних технологій на основі бібліотечно-інформаційної системи «ИРБИС».

Відділ документального забезпечення бере активну участь у встановленні, зміцненні та розширенні Бібліотекою міжнародних зв'язків із зарубіжними країнами для запозичення позитивного досвіду розвитку аграрної науки і ведення сільського господарства, успішного функціонування багатогалузевого АПК України, керуючись заявою Надзвичайного і Повноважного Посла Франції в Україні Жана Поля Везіана про намір Франції стати одним із найбільших інвесторів України та протоколом про наміри продовжити співробітництво в державному, громадському, інформаційному житті шляхом здійснення таких заходів:

- обмін науковою інформацією бібліотечних структур Республіки Франція і України;

- створення в ДНСГБ УААН, за прикладом Франції, Фонду для нагромадження коштів для підтримки інформаційних надходжень з історії науки і техніки;

- вироблення порядку отримання і виконання замовлень французьких фахівців аграрного профілю на наявну у фондах ДНСГБ УААН літературу.

Завдяки сприянню радника Франції з аграрних питань при Уряді України Жан Жака Ерве в рамках Міжнародної виставки «Інтерагро» 2007, 2008 двічі проведені теми «Управління якістю «з поля до столу»». У ДНСГБ для відвідувачів влаштовуються експозиції зарубіжної сільськогосподарської книги, зокрема: «Сільськогосподарська книга Франції ХІХ ст. у фондах ДНСГБ УААН», «Сільськогосподарська книга Польщі ХІХ ст. у фондах ДНСГБ УААН», «Україна – Франція: шляхи співробітництва». Готується ряд видань про французький сільськогосподарський досвід та французьку сільськогосподарську книгу у фондах ДНСГБ. У 2008 р. Жан Жак Ерве передав ДНСГБ близько 400 примірників книг, періодичних видань останніх років, в основному за 2006–2007 роки на сільськогосподарську тематику, відеоматеріалів про Францію як лідера в багатьох галузях сільського господарства. Крім того, у фондах Бібліотеки зберігається значна кількість французької літератури на цю тему, видання ХІХ–ХХ століття. Створено агропромисловий клуб «Франція-Україна», діє програма сприяння видавничій справі в Україні «Сковорода».

Із проголошенням незалежності і переходом до ринкових економічних відносин сільське господарство України вступило в тривалу кризу, пов'язану з об'єктивними трансформаційними процесами економічного, політичного, соціального, правового та організаційного характеру. Автори 4-хтомної фундаментальної монографії «Сільське господарство України – від минулого до сьогодення» – К., 2005–2006, на основі аналіз всієї історії розвитку аграрного сектору економіки України визначили основні причини його сучасної кризи:

- утрата економічних зв'язків із колишніми республіками СРСР, ослабленість їх з іншими країнами світу;
- висока матеріалоемність і енергоемність виготовленої продукції;
- низька ефективність праці працездатного сільського населення України (у 1980–2000 рр. сільське населення України становило від 74,3% до 48% сільського населення країн ЄС);

- низька технічна і технологічна оснащеність сільського господарства, відсутність національної технічної бази виробництва повного набору сільськогосподарської техніки (на кожні 1000 га оброблюваної землі в 1999 р. припадало в Україні 10,3 трактора, в США – 26,8, Італії – 148,8; зернозбиральних комбайнів відповідно 4, 5, 7, 3, 7, 3);
- неможливість подолати монополізм міжнародних торговельних компаній, їхній безконтрольний диктат цін на експортному ринку зерна країни та протидія встановленню паритетних цін;
- відсутність весняних державних планових закупівель зерна у вітчизняних виробників за контрактом;
- недостатня інноваційна мобільність аграрної політики в умовах постійних змін (заохочення безперервної освіти і підвищення кваліфікації, урахування попиту, захист цінового паритету на сировину та продовольчі товари, оптимальне поєднання можливостей землі, праці та капіталу, стимулювання ресурсозберігаючих і безвідходних технологій, організаційне згуртування товаровиробників у підвищенні конкурентоспроможності, запобіганні падінню виробництва, передбаченні його різкого збільшення).

За умови впровадження сучасних технологій Україна може в 2–3 рази збільшити виробництво продукції на душу населення та щорічно продавати її на світовому ринку на 16–18 млрд. доларів США, (15–20 млн. т зерна, 2 млн. т цукру, понад 3 млн. т м'яса), допомагаючи бідним країнам, а досягнувши ефективності сільського господарства Франції, Україна підвищила б виробництво основних видів сільськогосподарської продукції на 20–30%. Невчасне ж запровадження нових технологій загострить проблему бідності в країні [12, с. 247–249, 269].

Вступ України до СОТ загострив проблему конкурентоспроможності сільськогосподарського виробництва, його зовнішнього інвестування. Україна має реальні перспективи позитивного регуляторного впливу останнього на зразок країн Центральної і Східної Європи, де з 1995 до 2003 року внутрішні інвестиції зросли майже в 3 рази, а зовнішні – у 8 разів [13, с. 39]. Посилити

конкурентоспроможність покликана виважена система інформаційних технологій у формі, дорадчої служби, створеної відповідно до Закону України «Про сільськогосподарську дорадчу діяльність» від 22.02.08 р. № 67 [4, с. 1467, 1468].

Оскільки дорадництво потребує вчасної і якісної підготовки відповідних кадрів, подання об'єктивної, науково обґрунтованої інформації, оперативного доступу до інформаційних ресурсів, учені-аграрії пропонують використовувати спеціальну інформаційну систему, спроможну забезпечувати інформацією регіональні дорадчі служби і с.-г. підприємства через мережу Інтернет. Це дозволило б більш якісно інформувати агропромисловий комплекс через систему «Інформ-Агроресурси», впровадити прикладні комп'ютерні програми для підтримки управлінських рішень, опрацювання сівозмін, систем удобрення, захисту рослин і технічного забезпечення кормовиробництва та раціонів, планування розвитку сільських територій, сформувати та підтримувати інформаційну систему «Ґрунти України» з урахуванням ґрунтової географічної бази ЄС 1999 р. і сучасного досвіду інтегрованої оцінки родючості ґрунтів ряду інших країн (Китай, Франція, Ліван, Росія) [15, с. 10–11].

У розвитку сучасного сільського господарства України зростає роль молоді, насамперед студентів, висококваліфікованих фахівців і науковців. Так, 18% усіх зайнятих віком до 28 років у 1999-2000 роки були залучені до сільськогосподарських робіт, а учні та студенти денної форми навчання склали – 3510,6 тис.(72,9%) з 4815,7 тис. економічно неактивних молодих громадян України. Високий освітній та професійний рівень стає все більш важливим чинником конкурентоспроможності на ринку праці України. Найвищий рівень зайнятості в 2000 році був серед молодих спеціалістів із повною вищою освітою (78%), з базовою вищою освітою (69%), професійно-технічною (64%) і лише третина економічно активних з середньою освітою змогли знайти роботу [17, с. 7–8, 10–11].

Висновки та пропозиції

Отже, в умовах швидкоплинного трансформування сільського господарства України, ускладненого сталою економічною кризою для виведення агропромислового сектору із занепаду, поступового підвищення рівня життя і досягнення сталого розвитку необхідно:

- виходити з того, що розвиток НТП – один із головних напрямів економічної стратегії, основний чинник інтенсифікації сільськогосподарського виробництва, підвищення його ефективності.

- підвищувати наукоємність агропромислового виробництва;

- удосконалювати аграрну теорію, враховуючи її нові досягнення, зокрема положення про багатофункціональність сільського господарства, виробництво заміників нафтопродуктів, соціальний контроль територій, відтворення традиційної культури суспільства, збереження ландшафту і біорізноманіття в агроценозах;

- стримувати надмірне зменшення питомої ваги сільського господарства в загальній економіці;

- будь-які зміни в сільському господарстві країни повинні відбуватися за неодмінного дотримання таких умов:

- постійне зростання продуктивності праці в цій галузі;

- недопустимість високого сільського безробіття;

- зниження долі імпортного продовольства на внутрішньому ринку та збільшення вітчизняного або нарощування його експорту;

- берегти сільську поселенську мережу і оптимальний рівень щільності сільського населення;

- розробити гуманну дієву систему формування, розвитку та ефективного використання людського капіталу (дорадництво; зайнятість; охорона здоров'я і оплата праці; професійна підготовка; гуманна інтенсифікація виробництва);

- ширше впроваджувати сучасні інформаційні технології в аграрний сектор економіки;

- у розвитку сільських територій спиратися переважно на внутрішні чинники (природні ресурси, інфраструктура, інституційні, людські ресурси, форми і методи організації виробництва, інновації, фінансово-інвестиційні процеси, екологічні).

Ігнорування цих пропозицій та умов, недостатня підтримка сільського господарства державою та приватними структурами посилює деаграризацію економіки, масове зникнення сіл, критичне зростання на внутрішньому ринку частки імпоротної продукції, порушення співвідношення всіх типів господарювання, збільшення частки тих, хто не займається с.-г. діяльністю взагалі, збільшить гостроту і тривалість протікання кризи [17, с. 2–4].

Список використаної літератури

1. *Сільське господарство України – від минулого до сьогодення : у 4 т. / УААН, ДНСГБ, ННЦ «Ін-т аграр. економіки» ; редкол.: М. В. Зубець (голова), В. А. Вергунов та ін. – К., 2006. – Т. 4. – 468 с.*
2. *Сільське господарство України – від минулого до сьогодення : у 4 т. – / редкол. : М. В. Зубець (голова), В. А. Вергунов, В. І. Власов та ін. – К., 2005. – Т. 1. – 276 с.*
3. *Скибіна О. О. Инвестиционные аспекты влияния вступления Украины в ВТО в контексте стран Центральной и Восточной Европы / О. О. Скибіна // Прометей. – 2007. – № 3(24). – с.*
4. *Стаття 470 // Відомості Верховної Ради. – 2004. – № 38. С. – 1467–1471.*
5. *Коваленко П. І. Вплив інформаційних технологій на ефективність аграрного виробництва та розвиток сільських територій / П. І. Коваленко, Ю. О. Тараріко, В. А. Величко // Вісн. аграр. науки. – 2007. – № 6. – С. 10–16.*
6. *Петриков А. Многофункциональность сельского хозяйства : теоретические и политические аспекты / А. Петриков // АПК: экономика, управление. – М., 2007. – № 12. – С. 2–5.*
7. *Соціально-трудоий потенціал українського села. Стан, проблеми, шляхи вирішення / Ю. Ф. Мельник, Б. К. Супіханов, Ю. Я. Лузан та ін. – К., 2007. – 352 с.*
8. *Панченко П. П. Аграрна історія України / П. П. Панченко, В. А. Шмарчук. – 2-ге вид. – К., 2000. – 342 с.*
9. *Народне господарство Української РСР у 1990 році : стат. щорічник. – К., 1991. – 496 с.*
10. *Сільське господарство України. 2007 : стат. збірник. – К., 2008. – 391 с.*

11. *Інтеграція* молоді в сучасні економічні відносини : щорічна доповідь Президентів України, Верховній Раді України, Кабінету Міністрів України про становище молоді в Україні (за підсумками 2000 р.). – К., 2001. – 166 с.
12. *Вергунов В. А.* Нариси історії аграрної науки, освіти та техніки : у 2 ч. – Ч. 1. – К., 2008. – 568 с.
13. *Науковий* потенціал Української академії аграрних наук : монографія / В. А. Вергунов, З. П. Кірпаль, В. О. Круть та ін. ; за наук. ред. М. В. Зубця. – К., 2005. – 176 с.
14. *Наукове* забезпечення сталого розвитку сільського господарства в лісостепу України : моногр. : у 2 т. – К., 2003. – Т. 1 / редкол. : Д. О. Мельничук (відп. ред.) [та ін.]. – 886 с.
15. *Наукове* забезпечення сталого розвитку сільського господарства в Поліссі України : моногр. : у 2 т. – К., 2004. – Т. 1 / редкол. І. Г. Кириленко [та ін.]. – 788 с.
16. *Наукове* забезпечення сталого розвитку сільського господарства в Степу України і АР Крим : моногр. : у 2 т. – К., 2005. – Т. 2 / редкол. : Д. О. Мельничук (відп. ред.), О. П. Барановський. – 848 с.
17. *Становлення* та розвиток аграрної освіти та науки в Україні (з найдавніших часів до сьогодення) / Д. О. Мельничук, М. В. Зубець, Л. Ю. Беренштейн та ін. – К., 2005. – 224 с.
18. *Журба М. А.* Лиха коса голодомору. 1932–1933 / М. А. Журба, С. С. Падалка, П. П. Панченко ; редкол. : П. П. Панченко ; за заг. наук. ред. П. П. Панченка. – К., 2008. – 432 с.
19. *Агробізнес* сьогодні : газета підприємців АПК. – 2005. – № 20 (груд.). – С. 13.
20. *Українська* радянська енциклопедія : в 12 т. / редкол. : М. П. Бажан. – 2-ге вид. – К. : УРЕ, 1984. – Т. 11, кн. 2. – 496 с.